

nem nélkülözhet: de egyúttal vívmányai is a tudománynak, amelyek igazság-tartalmukkal — köteleznek.

Azt hiszem, e két motívum: tudományos lelkiismeret és az eleven antikuitás szeretete megérteti a „Kikero-ejtés” gyakorlati híveit. Az idősebb latinista nemzedék *megszokásának* tisztelet adassék: de a tudomány és az ifjúság eleme a mozgékony, haladó élet. S épp abban a tanulmányi körben, ahol e kettőnek összeforrva kell hatni, a klasszikus stúdiumokban ne történék előre teljesebb igazságok s az igazi antikuitás étellel telibb rekonstrukciója felé?

Kerényi Károly.

Basedow Elementarwerkjének magyar előfizetője.

Basedow Elementarwerkjének magyar előfizetője címmel írtam a Magyar Paedagogia 1922. évfolyamának 9—10. számába (168. l.) egy kis közleményt, melyben azt a feltevést kockáztattam, hogy Basedow Elementarwerkjének egyetlen magyar előfizetője gróf Teleki József lehetett. Ezt a feltevést arra alapítottam, hogy a Basedowtól közölt lajstromokban e magyar előfizető, illetőleg támogató (Beförderer des Elementarwerkes) ilyen néven szerepel: Joseph Sonnemann von Morgenland. A *von Morgenland* kifejezésben — úgy mondtam —, ha *Keletivel* fordítjuk, valami anagramma-féle játékot kereshetünk a *Teleki* névvel. Ötletszerű feltevésem igazságát vagy valószínűségét akkor jobban bizonyítani nem tudtam. Most abban a helyzetben vagyok, hogy egy nemrég megismert tényben feltevésemnek megerősítését láthatom, mely most már valószínűvé teszi előttem, hogy Teleki gróf valami anagramma-féle játékra használta a maga nevét és a *Keleti* közvetítésével *von Morgenlandra* fordította.

A Ványi-féle Magyar Irodalmi Lexikonból (356. l., *Hisope* címszó alatt), illetőleg ennek segítségével Baranyai Zoltán „A francia nyelv és műveltség Magyarországon, XVIII. század” c. munkájából megtudtam, hogy André Leval francia bibliográfus a budapesti Ráday-könyvtárban felfedezett egy francia nyelvű füzetet ily címmel: „Catalogue des livres curieux & interessans Nouvellement parus qu'on trouve Chez *Hisope Mocet Lieket* Librairie arrivé pour le dernier jour du Carneval de Pest. 1770. Le tout à un pris raisonnable.” A füzetkén nincs megjelölve sem a megjelenés helye, sem a nyomdász neve, azonban a vezérszó magyar címere és az *u* hibás szedése a cím „nouvellement” szavában — miként Leval megállapította — eléggé bizonyítja a nyomtatvány magyar eredetét. Leval aztán megfejtette a címben előforduló furcsa neveket is: *Hisope Mocet Lieket* és bennük a *Hisope* = Joseph, *Mocet* = Comte és *Lieket* = Teleki betűcseréket, vagyis a *Joseph Comte Teleki* név anagrammáját találta. Leval megfejtése ellen nem lehet semmi ki-

fogás és kétségtelen, hogy a füzet, melynek tartalmára alább még rátérünk, gróf Teleki József műve. Ime tehát bizonyítva látjuk, hogy Teleki szerette a nevével való anagrammaszerű játékot és ez csak megerősíthet bennünket abban a régebben kimondott feltevésben, hogy a Joseph... von Morgenland, vagyis Keleti... József alatt Teleki József gróf rejtőzik. Teljes bizonyosságot természetesen még ez a bizonyítás sem szerez.

Gróf Teleki Józsefnek e füzete, melyet felfedezője a Könyvtári Szemle 1917. évfolyamának 1—9. lapján közölt „Farsangi Katalógus. Gróf Teleki József egy elfelejtett francia füzetkéje“, illetőleg a 3—9. lapon „Un opuscule français oublié du Comte Joseph Teleki“ címmel, általános művelődéstörténeti szempontból eléggé érdekes, de vannak benne egyenesen pedagógiai érdekű részletek is. Szabad talán, jöllehet ez — közleményünk címét tekintve — már nem tartozik szorosan tárgyunkhoz, ezeknek a pedagógiai vonatkozású részleteknek bemutatását idecsatolnom.

Gróf Teleki József az idézett című füzetkében tréfás, illetőleg gúnyos célzattal kitalált könyveimék jegyzékét adja, amely egy Rabelaisnél található jegyzék, illetőleg ennek számos franciaországi utánpótlás nyomán készült és amelyben a tudós magyar főúr nemcsak kitűnő francia nyelvtudásáról, hanem alapos francia irodalmi műveltségéről is tanúságot tesz.¹ A könyvcímekben rejlő humor és szatíra teljesen méltó a XVIII. század második felének szelleméhez. Szerzőjük finom elmeéllel gúnyolja a kor erkölceseit és gondolatvilágát.² A füzetben felsorolt 26 könyvcím közül nevezetesen három az, mely többé-kevésbé pedagógiai érdekű, t. i. az 1., 11. és 23. számú. Ezek fonák nevelésre példát mutató intelmek, tervek és hasonlók címei.

Az 1. cím ez: „Instruction d'une Mere à sa fille, ou agreables medisances pour chaque jour de l'année, & sur toutes sortes de sujets. Ouvrage très utile aux jeunes Dames, qui vont entrer dans le beau Monde-Imprimé en Papier rouge avec du charateres noirs. A Paris, deux petits Volumes in Folio. 1770. On peut trouver des Exemplaires dans toutes les villes de l'Europe & même en plusieurs endroits de la Campagne.“ Vagyis (a címnek csak jelentősebbik részét magyarra fordítva): „Egy anyának utasításai leányához, vagyis kellemes pletykák az esztendő minden napjára és mindenféle tárgyról.“ Ilyen Anyai Utasítások vagy Anyai Intelmek igen népszerűek voltak akkor egész Európában. Bessenyei Györgynek is van ilyen munkája: Anyai Oktatás. (Bécs, 1777.)³

A 11. számú cím a következő: „Essai sur l'Education des Enfans: ou instructions sur le Manège, Danse, l'Escrime, le jeu de Cartes, la manière de se presenter, & en un mot sur toutes

¹ L. Leval i. h. és Baranyai i. h.

² L. Baranyai i. h.

³ L. Baranyai Zoltán i. h. és Eckhardt Sándor, Egyet. Phil. Közlöny, 1919. 195. 1.

les belles qualités pour former une Personne de Condition. A Paris. 1770. 8vo.” Azaz: „Tanulmány a gyermekek neveléséről: vagy oktatások a lovaglásról, a táncról, a vívásról, a kártyajátékról, a megjelenési modorról; szóval mindazokról a szép képességekről, melyekre egy rangbeli személynek szüksége van.”

A 23. számú így hangzik: „Nouveau Plan d'Education par la lecture des Romans. A Strassbourg 1770. 8. L'auteur se flatte par ce moyen de metre ceux de ses Disciples, qui ont du Genie, bientôt en état d'en fournir le sujet eux-memes.” Vagyis: „A nevelés új terve: regények olvasása útján. A szerző reméli, hogy ennek az eszköznek segítségével azokat a tanítványait, kikben tehetség van, nemsokára abba a helyzetbe juttathatja, hogy maguk is regénytárgyakkal szolgálhatnak.”

Ezek a könyveim a maguk fonákságában és szatirikus elmésségében szintén tanuskodnak Teleki pedagógiai érdeklődéséről és apró, de jellemző vonásokkal egészítik ki a tudós gróf szellemi arcképét.

Waldapfel János.

IRODALOM.

Az újkori nevelés története. (1600—1800.) Vezérfonal egyetemi előadásokhoz.

A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízásából írta:

Dr. Fináczy Ernő. Budapest, 1927. Kir. Magy. Egyetemi Nyomda. (N. 8-r., VIII + 408 l.) — Ára 10 pengő.

Fináczy Ernő korszakos jelentőségű neveléstörténeti művének immár negyedik kötete fekszik előttünk: *Az újkori nevelés története* s magában foglalja a XVII. és XVIII. század pedagógiai eszményeinek és törekvéseinek rajzát és fejlődését. Ez újabb feladat fokozottabb igényekkel lépett fel a pedagógia történetének bűvárával szemben, mert amint szerzőnk is megjegyzi előszavában, e korszak szellemtörténete már sokkal bonyolultabb szálakból szövődik, mint az előző korok jóval egyszerűbb és áttekinthetőbb eszmevilága. Ennek felismerése magával hozza, hogy a forrásoknak és ténybeli adatoknak az eddigieknél is nagyobb tömegét kell a kutatónak megvizsgálnia és mérlegelnie, hogy az új nevelési eszményeket a maguk okozati és fejlődéstani összefüggésében bemutathassa. Azonban a felkutatott anyag kiválogatásában is korlátozat szabott az írónak a munka gyakorlati használhatósága s ezért csak a legértékesebb és leglényegesebb anyag közlésére szorítkozik anélkül, hogy bármilyen hézagot vagy hiányt lehetne benne felfedezni. Az invenció munkájánál nem kisebb probléma volt a már megrostált, de még mindig nagyon tekintélyes forrásanyagnak elrendezése és feldolgozása.

A kötet tartalma három főrészt tagozódik. Az első rész a XVII. századnak, a második a XVIII.-nak neveléstörténetét foglalja magában, míg a